

Kas ja kuidas võrsub süüteomenetlus haldusmenetluse rüpest?

Eerik Kergandberg

I

1. Käesolevate õigusteadlaste päevade hommikuse istungi, aga võibolla ka kogu õigusteadlaste päeva probleematika alapealkirja peaks laenama Eesti kirjanikult, siis võiks pöörduda Emil Tode ja tema „Piiririigi“ poole, sest jututeemad on paljuski ajendatud meie õiguspraktikas teatud õigusloomeliste sammude tulemina tekkinud diskussioonidest erinevate menetluste ja eeskätt – erinevate kohtumenetluste omavahelistest piiridest.

2. Ühiskonda vajalikult distantsilt silmitsevad sotsioloogid väidavad end nägevat ühiskonna avarat menetlusmaastikku. Seejuures tavatsevad nad nimetada tõelisteks menetlusteks ühiskonna mistahes nappide ressursside jagamisele suunatud tegevussüsteeme, mis on kujundatud selliselt, et nendega tagatakse mingi vastava napi ressursi jagamise tulemi legitimeerumine. Ehk teiste sõnadega: mille vahendusel tagatakse ühiskonna võimalikult suure osa rahulolu jagamise tulemiga. Selliselt mõistetavate menetluste näitlikku loetellu paigutatakse valimismenetlus; õigusloome menetlus; haldusmenetlus; planeerimismenetlus; vahendamismenetlus; hindamis-menetlus õppeasutustes (hinne on ühiskonna napp ressurss!); töötaja võimekuse hindamise menetlus; hinnakujundusmenetlus; menetlus elu päästvate meditsiiniliste ressursside jagamisel (küsimuse lahendamine, kellele kahest patsiendist vaid üks olemasolev sobiv neer!); kaasaegse tehnika kasutamise tagajärgede hindamise menetlus; kohtumenetlus jne.

3. Menetluste õigusliku maastiku kujundamise põhiseaduslikku lähtepunkti tuleks valitseva arusaama kohaselt otsida ja leida Põhiseaduse paragrahvist 14. Valitseva arusaama kohaselt tuleks Põhiseaduse samast paragrahvist välja lugeda ka üldist põhiõigust menetlusele ja korraldusele. Tegemist on nähtavasti põhiõigusega, mille esemelise kaitseala täpsustamine nõuab veel aega. Problemaatiline on juba kõnealuse põhiõiguse siduvus. Kas saab lugeda siduvaks põhiõigust, mille rikkumist saab küll kohtus vaidlustada, kuid mille rikkumist kohus ise kõrvaldada ei saa? Tuntuim kaasus põhiseaduslikkuse järelevalve alasest kohtupraktikast üldise korraldus- ja menetlusõiguse tagamisel on nähtavasti nn ORAS'e kaasus. Selle põhiseaduslikkuse järelevalve kohtuasja menetlemise tulemina leidis Riigikohtu Üldkogu, et Omandireformi aluste seaduse § 7 lg 3 on vastuolus Põhiseaduse § 13 lg-ga 2 ja §-ga 14 nende koostoimes. Selles kohtuotsuses märgiti: „Põhiseaduse §-s 14 sätestatud üldine korraldus- ja menetlusõigus kohustab täidesaatvat ja seadusandlikku võimu saavutama poliitiline kokkulepe ja andma nii ümberasujatele, kelle vara õigusvastaselt võõrandati, ja nende pärijatele kui ka vara kasutavatele üürnikele selge sõnum vara tagastamise või tagastamata jätmise kohta. Kohustuse täitmata jätmist ei saa kehtetuks tunnistada.“ Tsiteeritud kohtuotsus oli tehtud 28. oktoobril 2002. aastal ja ta tähistab seega mõne päeva pärast oma teist sünnipäeva. Tegemist on täies elujõus ja hea tervise juures oleva kohtuotsusega, mis pikisilmi ootab enda täitjat ehk tõestust sellele, et Eesti Vabariigis on tõepoolest ka üldine korraldus- ja menetlusõigus siduv põhiõigus.

II

4. Tänapäevased haldus- ja süüteomenetluste piiriprobleemid on paljuski tingitud halduskohtumenetluse lahutatusest nn üldkohtumenetlusest aga ka haldusõigusrikkumiste

„muutmisest“ väärtegadeks ja viimatinimetatute menetlemise lülitamisest nn üldkohtute pädevusse.

5. Tulenevalt KrMS §-s 6 sisalduvast kriminaalmenetluse kohustuslikkuse põhimõttest (mis VTMS § 2 kohaselt laieneb ka väärteomenetlusele) ning kooskõlas Eesti tänases kohtupraktikas valitseva arvamusega süüteomenetlus mitte üksnes ei saa vaid ka peab võrsuma muuhulgas ka haldusmenetluse rüpest siis kui ilmneb süüteoaktus.

6. Vastavalt KrMS § 193 lg-le 1 ja VTMS § 58 lg-le 1 alustatakse süüteomenetlust esimese menetlustoiminguga.

7. KrMS §-st 2 ei tulene, et menetlustoiming, millega võiks süüteomenetlus süüteoaktuse olemasolul alata, peaks olema sätestatud eranditult vaid kriminaalmenetluse seadustikus.

8. Tulenevalt KrMS VIII peatüki 5. jaos sätestatud uurimisasutuse ja prokuratuuri tegevuse peale kaebamise reguleerimisest süüteomenetluse raames puudub põhjendus jätkata senist kohtupraktikat ja võimaldada jätkuvalt vaidlustada süüteomenetluse raames asetleidvate menetlustoiminguid halduskohtus.